

J Á T É K T É R

Építészek és gyerekközösségek
együtműködési lehetőségei

Egyéni beszámoló 2012/13/őszi
Pelle Zita

*„A leginkább gyümölcsöző és termékeny munka a különböző életkorú emberek csoportjaival való együtműködés, mert ebben a körülményben senkinek sincs szüksége arra, hogy individuális sztárként tetszelegjen. Az épített környezeti kultúra is ugyanezen elven kellene, hogy folyjon, habár az építészek nehezen tudnak osztozni saját területükön más emberekkel.”
Janne Inkeroinen-Elszakadt gyökerek*

BME ÉpítőművészetiDoktoriIskola
Témavezető: Marosi Bálint DLA
2012. január 7.

SZUBJEKTÍV BEVEZETÉS

_Mindenekelőtt szeretném leírni azt az alapvetést, ami témaválasztásomat orientálja: környezetemet egy olyan rendszerként élem meg, amelyben az egymásra utaltság hálójában az építész teljes mértékben egyenrangú a többi szereplővel. Feladata önmagában értelmezhetetlen, mindig csak másokkal való közös ügyben, mint közegben válhat láthatóvá, a kölcsönös szükség már csak ezért sem lehet kérdés. Nem kívül- és végképp nem felülálló, ilyen értelemben nem heroikus közösségépítő, hanem egy nélküle is élő közösség egyenrangú tagjává válhat – ha benne a maga dolgát ellátja.

TÉMAMEGHATÁROZÁS

Kiindulási probléma

_A mai építészet a jó esetben közömbös társadalmi érdeklődésben egyfajta holtjátékot űz: elbonyolított és aránytalan megoldásaival rengeteg energiát emészt fel haszontalanul, miközben szerepében arra is képes lehetne, hogy egy folyton elégedetlenkedő korban rámutasson: a hiánnyal lehet egészségesen is bánni, méghozzá úgy, hogy javunkra fordítható lehetőségként kezeljük azt.

Lehatárolás

_A probléma általános érvényű, ezért szűkítésre szorul.

_Megoldása többek között a szociális együttműködésben is keresendő; ennek gyakorlati lehetőségeit szeretném elméleti síkon értelmes léptékben számba venni.

_Ezen belül is számos vizsgálódási irány közül első megközelítésben gyerekekkel való együttműködés lehetőségeire fókuszálok, kapcsolódva ezzel közös kutatásunkhoz.

Kérdések

_Mik lehetnek építész számára a gyerekekkel való együttműködés fizikai és szellemi lehetőségei?

_Meddig lehet engedni egy ilyen tervezési folyamatban a gyerekek vágyainak? És a másik oldalról:

_Hogy érvényesíthető anélkül az építész szándéka, hogy a bevonás csalódással végződjön?

_Milyen eszközökkel mozdítható előre az épített környezet iránti érzékenységük fejlesztése?

_Melyek azok a pszichológiai, pedagógiai fogalmak, amelyek kapcsolódnak az együttműködés folyamatának tervezéséhez és ezért értelmezésre szorulnak?

Célok

_A leghatékonyabb eredmény egy adott közösség megszokott környezetében érhető el, mert itt válhatnak a felvetések számukra térben is érthetővé, ezért a legalkalmasabb „tervezési terület” az **iskola** lehet.

_Közös kutatásunkban adott gyerekközösségen belül valódi építészeti probléma apropóján intenzív kommunikációt, épített környezetet célzó kérdés- és programsorozatot indítunk.

_A programot előképek számbavételével, kiértékelésüket követően saját ötleteink hozzáadásával készítjük elő.

_Fontos, hogy körülhatároljuk azokat a felületeket, amelyek a pedagógusokkal való kommunikáció alapja lehet, mert _a programot velük együtt alakítjuk, és mivel ők is leendő használók, az ő szempontjaik is lényegesek, nem beszélve arról, hogy ők nem néhány évig használják az épületet, kapcsolatot jelentenek az iskola múltjához és jövőjéhez is.

_Elsődleges célunk, hogy a tervezés, készítés és használatba vétel folyamatán keresztül éreztessük a résztvevőkkel, hogy személyes gondolataikkal és munkájukkal hatással lehetnek épített környezetükre.

_Továbbá fontos, hogy lássák, hogy egy kérdésre sokféleképpen lehet reagálni és válaszolni, amely reakciók nem zárják ki, sőt ki is egészíthetik egymást.

JÁTÉKTÉR

_JÁTÉK. Motiválnak a gyakran fellépő építész-használó közti távolság áthidalására irányuló kezdeményezések, emellett viszont nem elhanyagolható az a korlátozó jelenség, hogy a valóság észlelése sokszor mindkét oldalról az elégedetlenségben kimerül. Hozzájárul ehhez az is, hogy *a valósággal való kreatív szembenézés számára biztosított társadalmi tér gyakran olyan merev, hogy a problémamegoldás szinte csak a funkcionális munkavégzésre korlátozódhat... Pedig a valóság és a saját érzelmek találkozása épp a kreatív érintkezés formáiban lehetséges, amelyek útján egy észlelés más színben képes feltüntetni a valóságot, ilyen például a humor és a játék.*¹ A játékos, könnyed és rugalmas megközelítési módszerektől egyaránt remélhető a környezetészlelés iránti fogékonyság növelése és az építész kívülállóságának csökkentése.

_TÉR. Egy néhány hónappal ezelőtti előadáson U. Nagy Gábor szűkre szabott kulcsmondatával utalt arra, hogy *az épületet az építész tervezi, de az épített tér sorsának alakulása már a használókon múlik.* Építészeti koncepción túlmenően a későbbi használó saját eszközeivel fogja birtokba venni a teret; az épített tér nem steril átadásakor vizsgáljuk le, hanem a múlt időben, építész-nélküli létében. Hogy ez az önálló élet az építész számára kedves-e, azon is múlik, a tervezés során mennyire tud közel kerülni a használó természetéhez. Fontosnak érzem ezért, hogy az építészeti tervezést érintő kommunikáció és annak menete minél nyitottabb legyen a használók igényeire, észrevételeire – érdekelnek a használókat bevonó térészleléssel kapcsolatos módszerek és ennek pszichológiai háttere is.

_JÁTÉKTÉR. A közgondolkodásban gyakori álláspont, hogy a segítséget kívülről kell várni, pedig minden intézmény és közösség rendelkezik helyi erővel. A nagy számokban rejlő potenciál viszont ritkán tudatosul, a kezdeményezések egy része külső segítség híján sokszor a tétlenség zátonyára fut. Jó példa az iskolák önerejére közös projektünk: egy 893 lélekszámú iskolában 45 ember részvétele esetén már rengeteg alkotó kéz, gondolat szabadul fel, pedig ez az érintetteknek mindössze 5 %-a. Fontos tudatosítani; a közösségek is alávétődnek a támogatási rendszereknek és gazdasági mutatóknak, mégis van – ugyan kisebb léptékben, de saját – játékterük, belső „térerejük”.

---

¹ Kreativitás: az önkifejezés erői (Lexikon der Psychologie, Wissen Media Verlag GmbH, 1995, magyar ford., Helikon Kiadó, 2007)

_Az alábbiakban gyerekek számára szervezett, épített környezetre fókuszáló workshopokat és olyan iskolatervezési feladatokat mutatok be, amelyek a későbbi használók bevonásával történtek. Vizsgálatuk során elsősorban a munkafolyamat érdekelt, a végeredmény jelen esetben kevésbé fontos számomra, ezért ismertetésükben is elsődlegesen a módszereket érintem.

A. Workshopok

Építészet és környezete

_Ilpo Vuorela építészet és környezet viszonyának vizsgálatára irányuló nyári táborokat szervez egy művészeti iskolán keresztül. Alapelve, hogy a gyerekek természetes tapasztalati módja a „csinálva tanulás” (*learning by doing*). Jamsa városban gyerekek és fiatalok számára indított workshop során a város folyópartján nagy léptékű installáció terveztek és készítettek az ott felfedezhető anyagokból. A folyópart a város kieső részét képezi, a projekt fókuszában az állt, hogy az ismeretlen hellyel az ott fellelhető anyagokon keresztül barátkozzanak meg, installációkat azok felhasználásával készítsék el. Így egyszerre ismerkedtek a környezetükkel és az anyagok természetével. Az egyik tábor például a repülni képes életformákkal foglalkozott; rovarok, lepkék megfigyelését követően rajzok és festmények születtek a szárnyak szerkezetéről és működéséről, amiket aztán felnagyítva meg is modelleztek botokból és fonalakból. Az elkészült modelleket a folyóparton kipróbálták a szélben.

Bunkerépítés - alapszükségletek

_Jaana Räsänen elmondása szerint workshopjainak megtervezése során három alapvetésre fekteti a hangsúlyt: a leglényegesebb Heidegger egyik gondolata, miszerint a világon „lakosként” élünk, emellett törekszik Norberg-Schulz – *genius loci* fogalmának, azaz a hely szellemének körüljárására is, a gyerekek számára mindezt Dewey alapelve szerinti módszerrel – „*learning by doing*”, azaz csinálva tanulás eszközeivel igyekszik átadni. A gyerekekben ezt a természetes megismerési formát kell fenntartani és tovább erősíteni. Környezetükről térképeket rajzolnak és nagy léptékben modelleznek, a végcél, hogy saját léptékükben valamit felépítsenek, amibe be lehet menni és lakni lehet benne. Saját kezükkel létrehozott térben ücsörögve könnyen kommunikálható feljűk az építészet lényege; az alapszükségletek ellátása, mint hajlék-, menedékkészítés és védelem és helyteremtés. Az építés művelete természetes a gyerekek számára, a képzeletükkel folyton építkeznek. Ezen a természetes folyamaton keresztül szinte észrevétlenül lehet terelni őket afelé, hogy helyről, térről, szerkezetéről, fényről gondolkodjanak.

„Érintsd meg!”

_Kalle Hamm és Riikka Haapalainen múzeumpedagógiai foglalkozásokat tartanak a Kiasma kortárs művészetek múzeumában, „érintsd meg!” („*hands-on!*”) mottóval (általában a múzeumokban megszokott „ne nyúlj hozzá!” azaz „*hands-off!*”) ellentéte). A múzeumterek bejárását a tapintás izgalomba hozásával teszik meg, a lényeg a szokatlanság, mert így érdeklődőbbek a gyerekek. Nem mindennapi perspektívából (pl. fejjel lefelé) mutatják be a helyeket, kis épületrészleteket (lépcsőket, ablakokat,

kilincseket, ajtókeretet) eredeti rendeltetésüktől eltérő célra használnak; például az ablakot képkeretként alkalmazzák, amin keresztül beszélgetni lehet nézőpontról, kompozícióról, külső-belső terek viszonyáról.

B. Tervezési projektek

_Hanry Sanoff szerint mindenki fejlődésének alapja a mentális eligazodás növekedése; képzeletbeli mentális térképeket rajzolunk a világról, szűkítve a használt terekről. A gyerekek számára az iskola domináns minta a térhasználatban, ahol nem csak tanulnak, de rengeteg idejüket eltöltik.

Fejlődésük alapja a szociális kapcsolaterősítés, kognitív, szociális, érzelmi és fizikai fejlődés, kapcsolatba lépés más gyerekekkel és felnőttekkel, amikre nézve az épített környezet hatása felbecsülhetetlen (NAEYC, 2006).

_A gyerekközösségekkel való közös tervezésben ezért a szükségek, prioritások, célok és lehetőségek tisztázást követően az egyéni és közösségi terek viszonyait érdemes elsőként vizsgálni: közös és privát zónák, személyes terek aktuális és ideális állapotát.

_Az együttműködés során a játék szerepe megkérdőjelezhetetlen, ehhez segítséget nyújt a Montessori modell és a Reggio Emilia módszer.

_A tanárookra sokkal erősebben hat a környezetük, mint amennyire ez tudatosul bennük. A közös feladattal a tanuló-tanító interakciójában oldódik a tanár-diák feszengés, általában ez a diákokat erősen motiválja a részvételre, a tanárok számára pedig érdekes és érdemes az alternatív tanítási stratégiákon való elgondolkodás, erre alkalmas térhasználat tervezése. Míg a diákok a külső tereket és az udvart érintő használat ideális állapotát vizsgálják, addig a tanárok a nyitott és hívogató tanuló tereket definiálhatják.

_A tervezésbe bekapcsolandóak a külső terek, mint „játsszó terek”: a szabadidős játék szó szoros értelmében is, de abban a jelentéstartalmában is, hogy a változó idők változó tanítási stratégiáit, alternatív tanítási módszereket a külső tér rugalmasan tudja felvenni, esetleg ellentétben az évtizedekkel, évszázaddal korábban kialakult belső terekkel, érdemes hát bevonni őket a tanító terek sorába.

_A közös részvétel során feltétlen a nyitott kommunikáció, a divergens érdeklődések fenntartása és az önálló döntéshozói képesség erősítése. A stratégiát rugalmasan kell hagyni, hogy bármikor alakítható legyen.

_Mielőtt mi lehatárolnánk és szűkítenénk a feladatkört, széleskörű felmérésre van szükség a későbbi használók körében, erre léteznek különböző kérdőívek és célzott kérdéssorok.²

Davidson Általános Iskola

_Tanárok, szülők és diákok vegyes csoportokban, együtt jelölték ki a tervezést érintő fókuszokat. A lehetőségek közti eligazodásukat segítette egy tíz példából álló előképsorozat, amelyet negatívan és pozitívan is értékelniük kellett: az ebből felállított sorrend kirajzolta prioritásaikat.

Rosa Parks Általános Iskola

_12 fős csoportokban sematikus, négyzethálós alaprajzokon variálták a különböző tevékenységeket jelképező fólianégyzeteket, végiggondolva így azok egymáshoz viszonyított kapcsolatait. Elsődlegesen a téralkotás

---

² Community Participation in School Planning – Case Studies of Engagement in School Facilities, VDM Verlag Dr. Müller, 2010

logikájával foglalkoztak, a formálás másodlagos volt számukra.

_A beltéri és a kültéri terekkel párhuzamosan foglalkoztak: a kint és bent vizsgálása során szembesültek a lépték kérdésével: arra jutottak, hogy szerethető, birtokba vehető terekre van szükségük, ezért végül ház-szerű struktúra megtervezésére került sor.

Értékelés:

_A gyerekeket bevonó épített környezeti nevelés témájában feldolgozott források tanulsága, hogy mélységüket tekintve nem kielégítőek. Az esettanulmányok általánosságokon kívül kevés saját gondolatot fogalmaznak meg, különböző frázisok ismétlődnek az eltérő forrásokban. Mindnek célja, hogy mondandójában és eszköztárában könnyen megfogalmazható, a gyerekek számára világos és tiszta legyen, kényszerűen és helyesen kerüljön az elbonyolítás veszélyeit.

_A közös kutatási feladatunk is világosan alátámasztja azt, hogy minden esetben a konkrét körülményekre, feladatra és közösségre szabott programot kell írni, ezért is lehet, hogy a tanulmányok kevésbé mélyülnek el a részletekben, inkább megmaradnak az általános kiindulások szintjén.

_Néhány alapvetés figyelembe vétele mellett ezek tudatában bátran támaszkodhatunk saját ötleteinkre is közös projektünk során.

A JÁTÉK TERE – Szellemi lehetőségek

_Amelyben az alkotóképesség, észlelés és kreativitás fogalmaira fogok kitérni, közülük most az alkotóképességet kifejtve, ami későbbi beszélgetések alapjai lehetnek tanárral és (környezet)pszichológussal.

Alkotóképesség

„A haladás az emberi alkotóképesség közvetlen következménye.” Ez a kijelentés elsősorban nem anyagi körülménytől való függőségre utal.

_Az alkotás készítése hiányból indul ki, a gondolati tényezők (kognitív, produktív és értékelő) mellett az alkotóképességgel összefüggő egyéb tényezők a probléma meglátásának, elemzésének és a gondolatok újradefiniálásának a képességei. Fontos elismerni, hogy az emberekben elindul az alkotás folyamata, mert mindennapi használati tárgyaikban és a körülvevő intézményeik működésében felismerik a hiányosságokat.³

_Az alkotóképesség elsősorban a problémák megközelíthetőségét érinti, mivel ez alapvetőbb, mint a szakképzettség típusa, az együttműködésben nem számít, hogy a résztvevők azonos foglalkozásúak-e vagy sem, a lényeg a személyes hozzáállásuk.

_Az alkotási folyamat két legfontosabb aspektusa az észlelés és a kommunikáció. Plasztikus kommunikáció: a kommunikáció nemverbális formái hatékonyabban továbbíthatnak emberi gondolatokat, mint a megszokott verbális és formális típusok, habár rendszerint nem ez a látszat, mégis, a forma észlelése megelőzi a nyelvet. Valójában igen nagy arányú plasztikus kommunikáció és empátia folyik az emberek között, még akkor is, ha ezt tudatosan nem ismerik fel.⁴

³ Irving A. Taylor: Az alkotó folyamat természete, Halász László: Művészetpszichológia, Gondolat Kiadó, 1983

⁴ John P. Guilford: Az alkotóképességek a művészetekben, Halász László: Művészetpszichológia, Gondolat Kiadó, 1983

Források:

DUDEK, Mark (szerk.): Children's spaces. Architectural Press, Oxford

HERZBERGER, Herman: Space and Learning, Lessons in Architecture 3, 010 Publishers 2008

The Architectural REVIEW: The Education Issue, 10/2012

SANOFF, Henry: Community Participation in School Planning - Case Studies of Engagement in School Facilities, VDM Verlag Dr. Müller, 2010

Esa Laaksonen, Jaana Räsänen: Playce, Alvar Aalto Academy 2006

RÉTI Mónika: Tanító terek - Kívül-belül jó iskola, OFI 2011

Magyar Építészkamara: Építő játékok – kreatív építészeti foglalkozások gyermekek részére, 2012

HEIDEGGER, Martin: Rejtektutak, *Sapientia Humana*, Osiris Kiadó, Budapest, 2006, Hegel tapasztalatfogalma (Ábrahám Zoltán fordítása)

HALÁSZ László: Művészetpszichológia, *Gondolat Kiadó*, 1983

Lexikon der Psychologie, *Wissen Media Verlag GmbH*, 1995 -magyar ford., *Helikon Kiadó*, 2007